

DINSHUNOSLIK VA MA`NAVIY QADRIYATLAR.

Ibragimov Aslbek.

Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti.

Samarqand filiali Kompyuter injineri

fakulteti DI24-09 guruh talabasi.

Telefon raqam: +998906697757

Elektron pochta manzili: asilbekibragimov006@gmail.com.

Dinshunoslik va Ma`naviy Qadriyatlar.

Annotatsiya: Ushbu maqolada diniy qadriyatlar va hozirgi zamon tahlil qilingan bo`lib, diniy qadriyatlar, oldingi va hozirgi zamon o`rnatilgan diniy qadriyatlarning o`zgarishlari, ko`p asrlik milliy va diniy qadriyatlarimizni asrab avaylash, dunyo ilm-fani va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo`shgan ajdodlarimizning bebaho merosini o`rganish nazarda tutiladi.

**Kalit so`zlar:** din, qadriyat, zamon, milliy, ta`lim, xalq, ma`rifat, islom, Qur`on.

Jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichlarida ijtimoiy hodisalarga munosabat xilma-xil tarzda namoyon bo`ladi. Xususan, mamlakatimiz mustaqilligini birinchi kundan boshlab hayotimizning barcha jabhalarida “qadriyatlar”, “milliy tiklanish”, “milliy ong”, “milliy g`urur” kami tushunchalar tez-tez ishlatiladigan bo`lib qoldi. Bu bejiz emas, mustaqallik ayni paytda milliy tiklanish hamdir. Milliy istiqlol va ijtimoiy – iqtisodiy, ma`naviy taraqqiyoti yo`lidan borayotgan o`zbek xalqida milliy ongning o`sib borayotganligi tufayli o`z o`tmishga qiziqish tobora kuchaymoqda. O`z milliy madaniyatini qadrlash, o`z tarixini shonli sahifalarini e`zozlash, o`z ona yurti bilan faxrlanish muayyan, millat, elat, xalqqa mansublikni anglashning muhim jihatidir.

Islomning vujudga kelishi o'sha davrdagi arab xalqlari tarixida, ijtimoiy taraqqiyotida katta ijobiy burilish bilan bog'liq bo'lgan. Bu burilish natijasida, birinchidan, urug' qabilachilik tuzumi yemirilib, sinfiy jamiyatga o'tilgan; ikkinchidan, markazlashgan arab davlati xalifalik vujudga kelgan, uning davlat dini islom bo'lgan; uchinchidan, adabiy arab alifbosi, tili, adabiyot shakllana boshlagan; to'rtinchidan, xalifalik tarkibiga kirgan yuzlab qabila elatlarga ta'sir etgan o'rta asr arab madaniyati vujudga kelgan; beshinchidan, ibtidoiy arablarga xos ayrim odatlar, oilada to'ng'ich farzand qiz tug'lsa, tiriklayin ko'mib yuborish odati taqiqlangan. Bu ishlarda mashhur davlat, jamiyat va diniy arbob Muhammad-ibn Abdulloh va uning safdoshlari roli, obro'si, ta'siri katta bo'lgan.

Markaziy Osiyoda arablar hukmronligi o'rnatilgan o'rta asrlarda ilm-fan, falsafad, hayotda, hurfikrlilikda yagona arab tili qaror topgan edi. Biroq bu hol keyinchalik xalqlarning o'z tillarida forsiy, turkey, o'zbek, turkman boshqa tillarda shunga xos, madaniyati rivojlangan. Bu madaniyatda islom ta'siri shubhasiz kuchli bo'lgan. Markaziy Osiyo mutaffakrlari, ma'rifatparvarlari va olimlarning deyarli hammasioldin madrasalarda, diniy dorilfununlarda o'qishgan. Bu o'quv yurtlaridan savodli kishilar, hatto odamlar ham yetishib chiqqan. Demak, islom bu sohada ham muayyan ma'naviy qadriyatlar yaratib, ijobiy rol o'ynagan.

Arab bosqinchilari VII asrda Markaziy Osiyoni egallab olgach, oldin bu yerda uzluksiz sodir bo'lib turgan o'zaro urushlar to'xtatilib, ulkan markazlashgan xalifalikka birlashtirilgan. Uning hukmronmafkurasi, davlat dini islom bo'lgan.

Islom madaniyati sohalarida eng yirigi, keng tarqalgan me'morchilikka ham o'z ijobiy ta'sirini o'tkazgan. Garchi diniy me'morchilik obidalarini islom emas, ruhoniylar emas, balki binokor usta, mohir arxitektor, madrasa, masjid, maqbara bunyid etilgan. Diniy obidalar aslo birgina islom tufayli, u orqali, uning mablag'lari, mollari hisobiga qurilmagan bo'lsada, ular din manfaatiga, ehtiyojlariga moslab qurilgan.

Islom bilan bog'liq bo'lgan amaliy san'at va yozuvlarda yuzaga kelishda, rivojlanishida ham bu dinning va din ahillarining muayyan ijobiy roli, tutgan o'rni,

yaratgan qadriyatlari bor. Garchi qur'on oyatlari, rivoyatlarning yozuvlari islomni mustahkamlashga xizmat qilgan bo'lsada, kitoblarni dasxat qilish, chop etish, bezash, muqovalash san'ati ham, xattotlik, ya'ni husnixatning rivojlanishida ham islomning muayyan qadriyatlarining roli bor.

Damak, adolat yuzasidan olganda, islomda musulmon ruhoniylari faoliyatida yuqorida qayd etilgan va shular singari qadriyatlari mavjud bo'lgan. Ular endi yanada boyitilmoqda. Ammo yuqorida qayd etilgan qadriyatlarda birinchi o'rinda xalq ommasining is'tedodi, aql zakovati namoyon bo'lgan.

Diniy dunyoqarashning asosiy yo'nalishlarini ifodalovchi diniy aqidaalar dindorlar uchun majburiy hisoblangan va muhokama yuritmasdan ishonish lozim bo'lgan diniy e'tiqod talablarida o'z aksini topgan. Islom dinining shakllangan va diniy an'analarida etirof etilgan aqidalari yoki iymon talablari 7ta: Olohning yagonaligiga, farishtalarga, muqaddas kitoblarga, payg'ambarlarga oxiratga taqdirning ilohiyligiga va inson o'lgandan keyin tirilishiga ishonish. Diniy dunyoqarashning yana bir tarkibiy qismini diniy ong tashkil qiladi. Diniy e'tiqod diniy ongning umumiy belgisi, mezoni bo'lib, u diniy g'oyalar, tasavvurlar, tushunchalar tan olinib, Olohning majudligiga ishonishni o'z ichiga olgan. Har qanday jamiyatning ma'naviy madaniyatida, ijtimoiy ongida ikki daraja-nazariy ong va oddiy ong bor. Ma'naviy madaniyatning elementi bo'lgan hurfikrlik ilg'or ijtimoiy tabaqalarning manfatlari, olamni bilish, ilmiy texnik taraqqiyot bilan, odamlar bilimi va ongining yetuklik darajasi bilan bog'liq bo'lgan. O'tmishdoshlarimiz haqida gapiradigan bo'lsak darxol mavzu sahovat, muruvat va shavqatga borib taqaladi. Ilgari o'tmish haqida dinning, ayniqsa islomning qadriyatlari tog'risida yozadigan, gapiradigan bo'lsak, hozirgi kunimiz o'tmish poydevoriga qurilganini bilib olishimiz mumkin. Dinda umuminsoniy qadriyatlar juda ko'p. Xozirgi diniy yumushlar rahbariyatining xalq ommasi, oddiy dindorlar orasida hurmat va obro'ga ko'proq ega bo'lib borayotganligining o'z sabablari bor. Bulardan biri, ular dunyoviy bilim, ilm-fan, madaniyat, ma'naviyat, e'tiqod va imomni tan olib, e'tirof etmoqdalar. Hadislarda xayriya, muruvvat, shavqat,

xadya, hayru sadaqa kabi masalalarga juda ko'p o'rin va etibor berilgan. Ularning birida sa'daqa va zayru ehson qilish yo'li bilan rizqu nasibalaringizga baraka tilaganlar" deyilsa, ikkinchidan, "Tangri g'amtashvishli odamlarga yordam beradiganlarni do'st tutadi" deb takidlanadi. Yana birida "bir-birlaringizga ehson qilinglar, chunki ehson muhabbatni oshiradi va dildagi g'amliklarni yo'qotadi", deganlar da'vatlar, xizmatlar olg'a suriladi. Yuqoridagi va unga manodosh bo'lgan hadislarda musulmonlar payg'ambar mo'minlarni insonparvarlikka chaqirgan, bu da'vatlar musulmonlarda islomga nisbatan ishonchni, hurmatni benihoya oshirgani yurtimizda amal qilayotgan islom, ilk islom an'analarini qayta tiriltirayotgani yaqqol bilininb turibdi. Bu qadriyatlar demokratiya, erkin fikr yuritish, insonparvarlik, mustaqillik davrida yuzaga kelgan.

Ma'naviy qadriyatlarning shakllanishida dinning o'rnini.

Harbir millatning o'ziga xos ma'naviy qadriyatlari mavjud. Bu qadriyatlar, asosan, din bilan chambarchas bog'liq. Islom dini doirasidagi halollik, sabr-toqat, mehr-oqibat, ota-onaga hurmat, tinchlikparvarlik kabi g'oyalar xalqimizning ma'naviy hayotida mustahkam o'rin egallagan. Din inson qalbida ezgulik, rostgo'ylik, adolat kabi tuyg'ularni shakllantiradi, bu esa ijtimoiy hayotda sog'lom muhitni ta'minlaydi.

Ma'naviyat va din.

Ma'naviyat va din-ma'naviyat mezonlaridan biri bo'lgan, insonning iymoni va tafakkurini kamol toptirish, mustahkam e'tiqod va dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladigan diniy qadriyatlar kishining yuksak ma'naviy ideallari, haq va haqiqat, inson va adolat tog'risidagi orzu-armonlari bilan uzviy bog'liq tarzda rivojlanadi. Din ma'naviyat takomilida, milliy madaniyat va turmush tarzi, urf-odat va qadriyatlar, an'analarning bezavol saqlanishi hamda asrlar mobaynida xalq qalbiga chuqur o'rnashishda ma'naviy omil bo'lib kelgan. Insoniylik, mehr-oqibat, halollik, oxiratni o'ylab yashash, yaxshilik, qanoat, saxovat, mehr-shafqat kabi fazilatlar ko'plab boshqa omillar qatori diniy qadriyatlar ta'sirida ham rivojlanadi. Masalan, Islom dinining ilmiy asoslarini o'rganish, uning ma'rifiy-manaviy g'oyalarini

rivojlantirish, mo'tadil e'tiqod negizlarni ishlab chiqishda Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Mansur Moturidiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband kabi ulug' ajdodlarimizning xizmati singan. Ularning merosi bebaho ma'naviy boyligimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. <https://arxiv.uz>
2. <https://moturidiy.uz>.
3. Karimov I.A. Olloh qalbimizda, yuragimizda. T., 1999
4. Ahloq-odobga oid hadis namunalari. Toshkent, 1990. 62-bet.
5. Qosimov B. va boshqalar. Ma'naviyat asoslari. - Toshkent: "Ma'naviyat" nashriyoti, 2003